

Dziecko migranckie w naszej klasie.

Rekomendacje nauczycieli dla nauczycieli

Projekt współfinansowany ze środków
Europejskiego Funduszu na rzecz Obywateli Państw Trzecich

IOM International Organization for Migration

Mazowiecki Kurator Oświaty
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa

Autorzy:

Bogumiła Chisi, Izabela Jach, Tetyana Panasiuk, Ewa Pawlic-Rafałowska,
Margarita Yeremyan - Woźniakowska

Na okładce wykorzystano pracę plastyczną Dominiki Baclawskiej "Na każdego słońce pada tak samo", która zdobyła I. miejsce w organizowanym przez IOM konkursie "Tacy sami, a tacy podobni - cudzoziemcy w Polsce" (kategoria wiekowa: klasy IV-VI szkoły podstawowej).

Publikacja współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Obywateli Państw Trzecich w ramach projektu „Międzykulturowa szkoła w wielokulturowej społeczności” realizowanego przez Międzynarodową Organizację do spraw Migracji (IOM) w partnerstwie z Urzędem m.st. Warszawy i Kuratorium Oświaty w Warszawie.

Wylączna odpowiedzialność za publikowane treści spoczywa na autorach i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Treść publikacji niekoniecznie odzwierciedla poglądy IOM lub jej państw członkowskich, Komisji Europejskiej czy innych darczyńców projektu lub partnerów, lecz jedynie punkt widzenia autorów.

IOM International Organization for Migration

Mazowiecki Kurator Oświaty
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa

Z przyjemnością oddajemy w Państwa ręce publikację „Dziecko migranckie w naszej klasie. Rekomendacje nauczycieli dla nauczycieli”. Stanowi ona zbiór refleksji, porad i wskazówek opracowanych przez pedagogów mających znaczące własne doświadczenie w pracy z dziećmi migranckimi, a skierowanych przede wszystkim do mniej doświadczonych kolegów.

„Rekomendacje...” powstały w ramach projektu „Międzykulturowa szkoła w wielokulturowej społeczności”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich (EFI). Celem projektu jest wsparcie zarówno szkół, jak i dzieci, w trudnym zadaniu, jakim jest nauka w obcym kraju i w obcym języku.

Jedną z podstawowych zalet "Rekomendacji..." – obok zakorzenienia w realiach polskiej szkoły – jest możliwość wcielenia ich w życie niemal od razu. Nie wymagają bowiem ani znacznych nakładów finansowych, ani zmiany obowiązujących przepisów prawnych. Wszystko, czego potrzeba, by je urzeczywistnić, to dobra wola. A tej – jak wiemy – nigdy Państwu nie brakuje.

Anna Rostocka
Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM)
Biuro w Warszawie

SPIS TREŚCI:

<i>WPROWADZENIE</i>	5
I. <i>PERSPEKTYWA DZIECKA MIGRANCKIEGO I JEGO RODZICÓW</i>	6
II. <i>PRZYGOTOWANIE SZKOŁY NA MOŻLIWOŚĆ POJAWIENIA SIĘ W NIEJ DZIECI MIGRANCKICH</i>	10
III. <i>PRZYJĘCIE DZIECKA MIGRANCKIEGO W SZKOLE/KLASIE</i>	14
IV. <i>NAUCZANIE – PRACA Z UCZNIEM CUDZOZIEMCEM</i>	20
V. <i>WSPÓŁPRACA SZKÓŁ POLSKICH ZE SZKOŁAMI I ŚRODOWISKAMI MIGRANCKIMI</i>	21
<i>O AUTORACH</i>	23

WPROWADZENIE

1. Punktem wyjścia wszelkich rozważań dotyczących edukacji dzieci cudzoziemskich w polskiej szkole powinno być spojrzenie na sytuację rozpoczynania nauki w nowym kraju z perspektywy dziecka migranckiego - jego potrzeb, obaw, oczekiwań. Konieczne jest także uwzględnienie szerszego kontekstu - sytuacji całej rodziny dziecka, a w szczególności jego rodziców.
2. Nauczyciel / wychowawca powinien w pierwszej kolejności zająć się kwestią integracji dziecka migranckiego z klasą, zaspokojeniem jego potrzeb emocjonalnych, zapewnieniem mu wsparcia w tej nowej i trudnej sytuacji. Jest to warunkiem sukcesów dziecka w dalszej edukacji.
3. W tym kontekście szczególnie ważna jest kwestia przygotowania klasy/szkoły na przyjęcie dziecka migranckiego - zarówno pod względem emocjonalnym (postawy), jak merytorycznym (wiedza o jego kraju, kulturze, religii).
4. Dlatego też edukacja międzykulturowa powinna być obecna w programie nauczania od samego początku edukacji szkolnej - nie jako osobny przedmiot, ale jako jeden z wątków pojawiających się przy okazji różnych tematów i przedmiotów. Szczególnie ważne jest tutaj uwzględnianie w nauczaniu perspektywy kulturowej dzieci uczących się w danej klasie / szkole.
5. Ważną kwestią jest także praca z rodzicami dzieci polskich - wskazywanie im korzyści, jakie ich dziecko może odnieść z faktu uczenia się w klasie / szkole wielokulturowej.
6. Istotnym źródłem wsparcia psychologicznego dla dziecka migranckiego są inne dzieci migranckie – świadomość, że nie tylko ono jest w takiej sytuacji, możliwość wymiany doświadczeń, zawierania przyjaźni itp.
7. Zainteresowanie kulturą i językiem kraju pochodzenia dziecka migranckiego ze strony jego polskich rówieśników jest elementem ułatwiającym mu budowanie pozytywnej samooceny i akceptację własnej tożsamości.
8. Dlatego też zajęcia w szkołach czy punktach nauczania języka i kultury dziecka cudzoziemskiego powinny być otwarte także dla zainteresowanych dzieci polskich; ze względu na różny status dzieci nie należy tworzyć żadnych barier administracyjnych w dostępie do zajęć.
9. Z tej perspektywy niezwykle korzystna jest nie tylko współpraca pomiędzy szkołami prowadzonymi przez stowarzyszenia migrantów, punktami nauczania języków mniejszości narodowej i polskimi szkołami publicznymi, lecz także pomiędzy różnymi diasporami, pozwalająca dzieciom migranckim zobaczyć, jak wielu ich rówieśników z różnych krajów mieszka w Polsce i jest w podobnej sytuacji.

I. PERSPEKTYWA DZIECKA MIGRANCKIEGO I JEGO RODZICÓW

Pierwsze dni ucznia migranckiego w szkole są bardzo ważne - najczęściej przypadają one także w początkowym okresie pobytu w nowym kraju i stanowią jedno z najważniejszych doświadczeń dziecka w nowym otoczeniu. Mogą one zaważyć na późniejszym postrzeganiu przez dziecko Polski, Polaków, polskiej kultury, a przede wszystkim na postrzeganiu samego siebie.

Cudzoziemskie dzieci rozpoczynające naukę w szkole są w większości przypadków skazane na szok kulturowy i olbrzymi stres. Przychodzą do szkoły z własnymi doświadczeniami kulturowymi, które najczęściej są znacząco różne od kultury, do której trafiają. Spotykają się z rówieśnikami, którzy mówią w nieznanym im języku, inaczej się ubierają i inaczej się zachowują.

Dziecko migranckie nie jest w stanie przewidzieć ich reakcji, gdyż wynika ona z innych norm kulturowych i społecznych. Pierwsze jego chwile w nowej szkole są więc niezmiernie trudne. Towarzyszy im mnóstwo różnych emocji, poczynając od strachu i niepewności, poprzez poczucie całkowitej bezradności, na złości kończąc. Trzeba pamiętać, że dzieci migranckie nie trafiają do nowej szkoły z własnej woli, lecz w wyniku decyzji rodziców o wyjeździe z kraju pochodzenia. Decyzja ta mogła być z dzieckiem konsultowana lub nie, jego zdanie mogło być wzięte pod uwagę lub nie. Bywa tak, że wyjazd jest spełnieniem marzeń dziecka. Jednak znacznie częściej nie zna ono lub nie rozumie przyczyn decyzji dorosłych, a samego wyjazdu nie akceptuje. Oznacza on zazwyczaj wyrwanie z dotychczasowego życia, utratę domu, przyjaciół, ukochanych miejsc. Stąd czasem reakcją dziecka podczas pierwszych dni pobytu w szkole może być niechęć do współpracy, uraza, czy nawet agresja. Kiedy dzieci nie akceptują rzeczywistości, w której muszą żyć, mogą stać się zamknięte i wycofane lub agresywne i zbuntowane. Bardzo ważne jest, by te negatywne emocje nie kumulowały się i nie utrwały się w dziecku, ale zostały wyciszone i zneutralizowane pod wpływem kontaktów z nowym otoczeniem.

Jednak nawet jeśli dziecko akceptuje wyjazd ze swojego kraju, a do nowej szkoły idzie z entuzjazmem i ciekawością, przekraczając jej próg i tak odczuwa lęk i niepewność. Zdaje sobie sprawę, że rodzina pozostanie poza murami szkoły, a ono zostanie samo w zupełnie nowym świecie. W jego głowie rodzą się pytania: jak mi tutaj będzie? Czy uda mi się porozumieć? Czy dam sobie radę? Czy mnie polubią, zaakceptują? Czy się nie skompromituję, nie ośmieszę?

Czego w takiej chwili potrzebuje dziecko migranckie:

1. *poczucia bezpieczeństwa,*
2. *akceptacji w środowisku rówieśników, w nowej szkole, w nowej klasie,*
3. *akceptacji przez nauczycieli,*
4. *wsparcia, poczucia, że nie jest samo,*
5. *pomocy w odnalezieniu się w nowej sytuacji, znalezieniu swego miejsca / roli w nowym środowisku,*
6. *bycia zauważonym, nie ignorowanym, docenianym,*
7. *pomocy w poznaniu nowego języka i kultury.*

Część tych potrzeb dziecko cudzoziemskie dzieli z każdym innym dzieckiem rozpoczynającym naukę w nowej - czy też w pierwszej - szkole. Dodatkowym oczywistym obciążeniem są dla niego bariery językowe i kulturowe. Nawet kiedy nieźle już zna język polski i wywodzi się z kultury postrzeganej jako bliska kulturze polskiej, jego sytuacja psychologiczna pozostaje jednak znacząco różna od sytuacji dziecka polskiego. Tej odmienności i związanych z nią potrzeb oraz obciążeń nie należy w żadnym wypadku lekceważyć.

Sytuację dziecka ponadto komplikuje fakt, że rzeczywistość, z którą przychodzi mu się zmierzyć, jest nowa nie tylko dla niego, lecz także dla jego rodziców. Ogranicza to istotnie ich możliwość efektywnej odpowiedzi na potrzeby dziecka, co może pogłębiać poczucie niepewności i zagubienia całej rodziny. Rodzice obawiają się, czy dziecko sobie poradzi, zdoła się porozumieć, będzie zaakceptowane, czy przyzwyczai się do nowego otoczenia, a pobyt w nowej szkole nie zakończy się urazem psychicznym lub nawet traumą. Nie są także pewni, czy sami sprostają nowej sytuacji, w szczególności, czy będą potrafili dziecku pomóc w nauce i w odnalezieniu się w szkole. Gdy rodzic nie zna dobrze języka polskiego, sam jest zazwyczaj niepewny, przestraszony i potrzebuje pomocy. Własna niekompetencja językowa krępuje go i często prowadzi do unikania kontaktów z nauczycielami, czy z innymi rodzicami. Jednocześnie nie zna on polskiej rzeczywistości instytucjonalnej, nie ma też własnych doświadczeń z nauki w polskiej szkole, do których mógłby się odwołać. Świadomie czy nieświadomie posiłkuje się doświadczeniami nabytymi w kontakcie z systemem edukacji kraju pochodzenia. Są one często nieadekwatne, gdyż bazują na rzeczywistości zbyt odmiennej kulturowo i instytucjonalnie. Prowadzić to może do powtarzających się nieporozumień i frustracji u obu stron - u rodziców i u nauczycieli.

Rodzice ucznia migranckiego doświadczają więc podobnych obaw, niepokojów

i lęku, co ich dzieci. Jako osoby dorosłe są jednak skazani na dodatkowy stres. Zmiana otoczenia społecznego powoduje, że z osób samodzielnych i kompetentnych kulturowo stają się nagle „uczniami”. Są zmuszeni pytać o podstawowe rzeczy, prosić o pomoc, a w prostych sprawach polegać na obcych.

Nauczyciel lub dyrektor przyjmujący tych rodziców w szkole nie może o tym zapominać. Wręcz sam powinien wyprzedzać ich pytania. Często bowiem opiekunowie i rodzice na początku drogi nie wiedzą jeszcze, o co pytać.

Wychowawca powinien w miarę swoich możliwości szukać kontaktu z rodzicami lub jak najszybciej skontaktować ich z innymi rodzicami migranckimi. Tworzenie grupy wsparcia dla dorosłych wydaje się równie ważne, co wsparcie dla samego ucznia. Spokojny, dobrze poinformowany rodzic jest szansą dla ucznia na „bezpieczne” wejście w nową dla niego sytuację szkolną.

W zetknięciu z nową szkołą, dzieci migranckie w pierwszej kolejności potrzebują więc pozytywnych i życzliwych reakcji, nawet tych niewerbalnych, natomiast rodzice wyczerpujących i rzetelnych informacji na temat otoczenia, w jakim przebywać będzie ich dziecko.

Jako, że potrzeby informacyjne dziecka migranckiego i jego rodziców są większe, a ich zaspokojenie wymaga od nauczyciela i dyrektora znacznie więcej przygotowań niż analogiczne potrzeby dzieci polskich, pozwolimy sobie w tym miejscu wypunktować najważniejsze z nich.

Uczeń migrancki potrzebuje rzetelnych i przystępnych informacji na temat:

- książek i przyborów, które powinien posiadać oraz stroju wymaganego w szkole (w tym także stroju obowiązującego na zajęciach sportowych);
- planu lekcji, zajęć obowiązkowych i nieobowiązkowych;
- zasad panujących w szkole, dotyczących m.in.: zmiany obuwia, usprawiedliwiania nieobecności (wymagana forma), zwolnień z lekcji (wymagana forma), organizacji lekcji, organizacji przerw - gdzie je można spędzać (np. czytelnia, sala gimnastyczna, korytarz, boisko); organizacji zajęć pozalekcyjnych, posiłków (stołówka), wycieczek, wyjść edukacyjnych, ważnych szkolnych uroczystości, życia uczniowskiego (dyskoteki, imprezy sportowe);
- kultury naszego kraju (ze szczególnym uwzględnieniem zasad i norm obowiązujących w rzeczywistości otaczającej ucznia migranta oraz tradycji przestrzeganych w szkole, których dziecko z innego kraju może nie znać - np. ślubowania uczniowskie, mikołajki);

- praw i obowiązków ucznia (przekazanych w sposób zrozumiały, obrazowy);
- wymagań edukacyjnych dostosowanych do jego możliwości (co będzie od niego wymagane, w jaki sposób powinien to wykonać, jak będzie to oceniane, co powinien zrobić, jeśli czegoś nie rozumie).

Rodzice ucznia migranckiego potrzebują rzetelnych i przystępnych informacji na temat:

- podstawowych informacji na temat polskiego systemu edukacji: typy szkół, zasady rekrutacji, prawo do bezpłatnej nauki vs. zasady odpłatności dla dzieci nie będących obywatelami polskimi w różnych typach szkół;
- organizacji pracy szkoły: kalendarz roku szkolnego, przedmioty nauczania, nauczanie języka polskiego jako drugiego (bezpłatne dodatkowe zajęcia z języka polskiego i ewentualnie innych przedmiotów przysługujące uczniom - cudzoziemcom na mocy ustawy); zajęcia pozalekcyjne, wycieczki, świetlica szkolna, stołówka;
- zasad opieki medycznej w szkole (np. odpłatność, szczepienia, inne badania itp.)
- tygodniowego planu zajęć w szkole (przedstawienie, omówienie, wyjaśnienie);
- wymagań szkoły wobec dziecka (zadania domowe, ubiór, szkolny regulamin, oczekiwania, wyjaśnienie zasad usprawiedliwiania nieobecności i zwalniania dziecka z zajęć);
- książek, zeszytów, przyborów, stroju sportowego, obuwia na zmianę, które powinni zakupić swojemu dziecku (czasem wraz z podpowiedzią, gdzie można je kupić);
- płatności za obiady, wycieczki i za niektóre zajęcia pozalekcyjne, składki (np. klasowe, Rada Rodziców) wraz z informacją, czy są obowiązkowe, czy dobrowolne;
- zasad udzielania pomocy materialnej (np. na zakup podręczników) lub innej formy wsparcia (np. bezpłatne obiady, dofinansowanie udziału dziecka w wycieczkach);
- terminów i zasad organizacji zebrań z rodzicami (w tym zasady funkcjonowania trójek klasowych i Rady Rodziców);
- oczekiwań szkoły wobec rodziców dotyczących pomocy w organizacji imprez klasowych i szkolnych;
- możliwości kontynuowania edukacji dziecka w zakresie języka rodzimego i wyznawanej religii;
- zasad wyrabiania i używania legitymacji szkolnej i sieciowego biletu komunikacji miejskiej;
- zasad wyrabiania i stosowania numeru PESEL;
- najbliższych placówek, w których można dokonać tłumaczenia dokumentów

edukacyjnych i zdrowotnych dziecka i załatwić inne formalności związane z nadaniem im mocy prawnej na terenie RP;

- instytucji i placówek udzielających pomocy migrantom (także organizacji pozarządowych);
- szkolnych tradycji (np. jakie święta obchodzone są w szkole i w jaki sposób należy ubrać/przygotować do nich dziecko, jak ubrać/przygotować dziecko do wycieczki, zielonej szkoły, uroczystego apelu itp.);
- zajęć z nauki języka polskiego dla dorosłych.

Wiele z tych potrzeb daleko wykracza poza zestaw informacji przekazywanych standardowo przez szkołę rodzicom polskim. Nie zawsze są one wprost związane z nauką dziecka w szkole (np. informacja o zajęciach z nauki języka polskiego dla dorosłych), jednak ich zaspokojenie służy dobru dziecka i lepszej współpracy z jego rodzicami. W wielu przypadkach szkoła jest pierwszym miejscem, w którym potrzeby te mogą zostać dobrze i skutecznie zaspokojone.

II. PRZYGOTOWANIE SZKOŁY NA MOŻLIWOŚĆ POJAWIENIA SIĘ W NIEJ DZIECI MIGRANCKICH

Ideałem jest sytuacja, gdy lokalne władze oświatowe (wydziały oświaty, kuratoria itp.) oraz sami dyrektorzy szkół wcześniej zadbają o przygotowanie odpowiednich informacji i materiałów, po które można sięgnąć w chwili, gdy cudzoziemiec zjawia się w szkole, by zapisać do niej swoje dziecko. Nie muszą one być drukowane „na wszelki wypadek”, wystarczy stworzenie w komputerze odpowiedniego folderu, z którego można drukować wybrane pliki, kiedy okażą się potrzebne. Ponieważ rodzice dzieci cudzoziemskich często nie znają polskiego lub znają go bardzo słabo, warto przygotować wszystkie materiały w kilku wersjach językowych. Tam, gdzie znamy narodowość dzieci, które mogą trafić do danej szkoły, optymalne jest oczywiście przygotowanie materiałów, o ile to tylko możliwe, w języku kraju ich pochodzenia. W innych przypadkach warto mieć przygotowaną wersję przynajmniej w dwóch językach, których znajomość jest najpowszechniejsza wśród migrantów przybywających do Polski - po angielsku i po rosyjsku. Przy ich sporządzaniu można skorzystać z pomocy nauczycieli języków obcych zatrudnionych w szkole.

Wielką pomocą w tym zakresie może być przygotowany przez Biuro Edukacji Urzędu m.st Warszawy „Pakiet powitalny dla uczniów i rodziców”, opracowany

we współpracy z władzami walijskiego miasta Cardiff w ramach programu „Uczenie się przez całe życie” Comenius Regio. Pakiet dostępny jest obecnie w sześciu językach - polskim, angielskim, czeszczeńskim, rosyjskim, ukraińskim i wietnamskim.

Zawiera on słowniczek podstawowych terminów szkolnych oraz informacje dotyczące polskiego systemu edukacji (typy szkół, obowiązkowe egzaminy), kalendarz roku szkolnego z zaznaczeniem dni wolnych od nauki, informację o rzeczach potrzebnych w szkole, rozkład dzwonek, informacje o przerwach, systemie oceniania, zajęciach dodatkowych oraz - co bardzo ważne - dwujęzyczne wzory formularzy szkolnych (zawiadomienie dla rodzica o zebraniu, usprawiedliwienie nieobecności dziecka przez rodzica, zwolnienie dziecka z zajęć przez rodzica, zgoda rodzica na udział dziecka w wycieczce, wyjeździe integracyjnym lub zielonej szkole). Formularze te wystarczy skserować lub wydrukować, by w najprostszyszych sprawach umożliwić komunikację między nauczycielem a rodzicem w językach zrozumiałych dla obu stron.

„Pakiet powitalny dla uczniów i rodziców” jest dostępny dla szkół i nauczycieli warszawskich na stronach internetowych Biura Edukacji. Obecnie przygotowywana jest jego wersja z tzw. wymiennymi modułami, umożliwiającą szkołom warszawskim uzupełnienie „Pakietu...” informacjami dotyczącymi danej placówki (dane kontaktowe, schemat lekcji, zajęcia dodatkowe itp.).

Na mocy umowy licencyjnej szkoły i nauczyciele pozawarszawscy będą mogli korzystać z „Pakietu...” za pośrednictwem Międzynarodowej Organizacji do spraw Migracji (IOM).

Lista punktów katechetycznych religii innych niż katolicka jest rozsyłana do szkół przez lokalne władze oświatowe. O ile to możliwe, warto także tę listę przetłumaczyć na wybrane przez nas języki wraz z precyzyjną informacją, że katechezy katolickie odbywają się w szkole, że są nieobowiązkowe, a dzieciom, które na te lekcje nie uczęszczają zapewniane są w tym czasie lekcje etyki/opieka w świetlicy. Tak przygotowaną informację będziemy mogli wydrukować i przekazać rodzicowi cudzoziemskiemu, unikając przy tym pytania o wyznanie dziecka i rodziny, które przy pierwszym kontakcie może być odebrane jako inwazyjne.

W miastach, gdzie działają punkty lub szkoły weekendowe, uczące dzieci języka i kultury kraju ich pochodzenia, informacja o tych działaniach powinna być rozsyłana do szkół za pośrednictwem lokalnych władz oświatowych, najlepiej w wersji polskiej oraz w języku, którego owo nauczanie dotyczy. Informacja taka może być przygotowana przez nauczycieli pracujących w szkole weekendowej. Ułatwi to poinformowanie rodziców dzieci przybywających do Polski o istniejących możliwościach,

a także pozwoli obu szkołom nawiązać współpracę (o możliwych formach takiej współpracy i korzyściach z nich wynikających więcej w rozdziale „Współpraca szkół polskich ze szkołami i środowiskami migranckimi”).

Dodatkowe informacje, które warto mieć wcześniej przygotowane, najlepiej w kilku wersjach językowych, to:

- informacja o tym, że:
 - każde dziecko przebywające na terenie RP niezależnie od swojej sytuacji (w tym legalności pobytu w Polsce) podlega obowiązkowi szkolnemu, a więc rodzice mają obowiązek posyłać je do szkoły;
 - jednocześnie dziecko cudzoziemskie ma prawo do bezpłatnej nauki w polskich szkołach;
 - dodatkowe zajęcia z języka polskiego organizowane dla dzieci cudzoziemskich w szkole oraz inne zajęcia wyrównawcze są bezpłatne;
- informacja o miejscu, gdzie można dokonać tłumaczenia i przepisania zagranicznej książeczki zdrowia dziecka oraz tłumaczenia (także przysięgłego) innych dokumentów edukacyjnych dziecka (np. świadectw szkolnych);
- informacja o miejscach, gdzie odbywają się zajęcia z języka polskiego dla dorosłych (bezpłatne i/lub płatne);
- informacja o centrach, fundacjach, stowarzyszeniach i innych instytucjach zajmujących się pomocą (m. in. prawną) migrantom w Polsce;
- informacja o korzyściach wynikających z uzyskania numeru PESEL, utrudnieniach wynikających z jego braku, warunkach, które trzeba spełnić, by go uzyskać oraz sposobie wystąpienia o jego nadanie dla osoby dorosłej i dla dziecka.

Znaczna część tych informacji powinna być przygotowywana przez lokalne władze oświatowe od razu w kilku wersjach językowych i rozsyłana do szkół na terenie ich działania.

Osobną kwestią jest przygotowanie nauczycieli i pracowników szkoły na pojawienie się w niej uczniów migranckich. Sytuacja ta wymaga od nich innego rodzaju kompetencji, na których zdobywanie może być nieco za późno w momencie, gdy dziecko jest już w szkole. Dotyczy to zarówno kompetencji merytorycznych (np. przygotowanie do nauczania języka polskiego dziecka cudzoziemskiego uczącego się w polskiej szkole), jak też pedagogicznych (stworzenie w klasie optymalnych warunków dla integracji nowoprzybyłego dziecka cudzoziemskiego, ale także wiedza o stereotypach i ich potencjalnym wpływie na pracę z uczniami cudzoziemskimi). Trzeba tu zaznaczyć, że podstawowe kompetencje w obu tych zakresach powinny znaleźć się w programie

studiów pedagogicznych i specjalności nauczycielskich, tak by nowi adepci zawodu, trafiając do szkoły, mieli już wyobrażenie o wyzwaniach związanych z jej wielokulturowością. Konieczny jest też system szeroko dostępnych szkoleń zawodowych oraz konsultacji z bardziej doświadczonymi kolegami. Należy podkreślić, że w regionach, gdzie cudzoziemcy statystycznie najczęściej trafiają do szkół, przynajmniej jeden z nauczycieli w każdej szkole powinien być teoretycznie przygotowany na pojawienie się pierwszego dziecka cudzoziemskiego. Wtedy dyrektor może nie tylko skonsultować się z takim nauczycielem, ale też poprosić o przekazanie swojej wiedzy pozostałym pracownikom szkoły. Nie należy przy tym zapominać o pracownikach administracyjnych - oni również mają codzienny kontakt z uczniami. Ideałem jest, aby cały zespół szkolny był przeszkolony do pracy z dziećmi cudzoziemskimi.

Na przyjęcie nowych uczniów przygotować trzeba także samych uczniów - najlepiej, żeby odbyło się to wcześniej, a nie dopiero wtedy, gdy cudzoziemcy już faktycznie trafią do szkoły. W klasowych programach wychowawczych powinny znaleźć się tematy związane z wielokulturowością współczesnych społeczeństw. Uczniów trzeba przygotować na możliwość spotkania w szkole czy w grupie rówieśniczej kolegów i koleżanek wywodzących się z innej kultury czy religii. Warto omawiać z nimi pojęcie tolerancji i jej przejawy w codziennym życiu, budzić w nich gotowość do pomagania osobom „obcym” pojawiającym się w najbliższym środowisku, ciekawość innych kultur i religii oraz przekazywać umiejętność poszukiwania informacji o nich. Starszych uczniów można zaznajomić z pojęciami migracji i uchodźstwa, tak by rozumieli powody, dla których w ich otoczeniu mogą się znaleźć cudzoziemcy, oraz ich sytuację w nowym kraju. Przydatnym do tego narzędziem może być zestaw dydaktyczny „Nie tylko liczby”, przygotowany wspólnie przez IOM i UNHCR. Materiały te można bezpłatnie pobrać ze stron internetowych IOM i UNHCR, lub uzyskać w formie drukowanej po kontakcie z IOM.

III. PRZYJĘCIE DZIECKA MIGRANCKIEGO W SZKOLE/KLASIE

Działania związane z przyjęciem dziecka migranckiego w szkole można podzielić na trzy etapy:

- przygotowawczy (zanim cudzoziemcy pojawią się w klasie)
- wstępny (pierwsze tygodnie pobytu uczniów migranckich w szkole)
- właściwy (integracja grupy)

Wychowawca, do którego klasy ma trafić uczeń cudzoziemski, powinien przede wszystkim być o tym wcześniej poinformowany, tak aby zarówno on sam, jak jego uczniowie i ich rodzice mieli szansę przygotować się do nowej sytuacji. To samo dotyczy zresztą dyrektora szkoły - w obecnej praktyce nierzadko zdarza się, że o pojawieniu się dziecka cudzoziemskiego szkoła dowiaduje się co najwyżej z kilkudniowym wyprzedzeniem, a często bez żadnego wyprzedzenia. Chociaż nie jest to sytuacja idealna, należy podjąć działania przewidziane na etapie przygotowawczym. Wiele z nich trzeba będzie prowadzić, gdy dziecko migranckie już rozpoczęło naukę w szkole. Jest to sytuacja o wiele mniej korzystna, jednak nie wykluczająca osiągnięcia sukcesu.

W przygotowania do udzielenia pomocy uczniowi cudzoziemskiemu i jego rodzicom powinno się włączyć również zespół nauczycieli wspierających: pedagoga, psychologa, reedukatora, socjoterapeutę. Podczas zajęć z wychowawcą oraz na zajęciach z nauczycielami przedmiotów muszą być uwzględniane różnice kulturowe i religijne.

Etap przygotowawczy

- Wybór wychowawcy i klasy, do której trafi dziecko cudzoziemskie.

Jest to bardzo ważna decyzja, bowiem wychowawca będzie bezpośrednio odpowiedzialny za przygotowanie klasy na przyjęcie dziecka cudzoziemskiego oraz czuwanie nad przebiegiem jego integracji i edukacji. To on będzie także pełnił rolę rzecznika ucznia wobec grona pedagogicznego i szkoły. Rówieśnicy z klasy będą natomiast stanowić bezpośrednie otoczenie społeczne nowego ucznia. Dlatego też podejmując tę decyzję dyrektor szkoły powinien brać pod uwagę przede wszystkim predyspozycje pedagogiczne wychowawcy, jego przygotowanie i doświadczenie, otwartość na inne kultury. W żadnym razie wychowawcą nowego ucznia nie powinien być nauczyciel, który ma negatywne nastawienie do kraju pochodzenia dziecka, jego religii lub kultury. W miarę możliwości należy też unikać

przydzielania dziecka cudzoziemskiego do klas sprawiających większe problemy wychowawcze.

- Przygotowanie się nauczyciela do pracy z uczniami cudzoziemskimi.

Na tym etapie nauczyciel-wychowawca klasy, do której trafić ma dziecko cudzoziemskie, powinien:

- dokonać diagnozy swoich stereotypów związanych z narodowością, rasą, kulturą, religią (w celu zminimalizowania ich wpływu na pracę z uczniami cudzoziemskimi);
- przyjąć postawę otwartości na konieczne zmiany i kreatywne podejście do nowych wyzwań, takich jak wprowadzenie nowych form ułatwiających komunikację z uczniem, poszukiwanie skutecznych metod pracy z grupą wielokulturową; w tym zadaniu niezwykle ważna jest także otwartość dyrekcji szkoły na proponowane przez nauczycieli modyfikacje istniejących zasad i metod nauczania, tak by je lepiej dostosować do nowej sytuacji;
- zebrać informacje na temat krajów pochodzenia ucznia cudzoziemca, jego religii i kultury (w celu lepszego zrozumienia nowego ucznia i jego sytuacji);
- o ile to możliwe ze względu na ofertę wydawniczą, pomocne będzie zaopatrzenie klasy/szkoły w słownik języka ojczystego nowego ucznia, co znacznie ułatwi komunikację z nim i jego rodzicami, jeśli nie mówią po polsku. Należy też upewnić się, że dziecko posiada taki słownik i umie z niego korzystać. Jeśli nie, można przygotować mu zestaw obrazków, wyrażających potrzeby, emocje i samopoczucie (jestem głodny, boli głowa, potrzebuję wyjść do toalety), które pozwolą na komunikowanie potrzeb nauczycielowi, dopóki uczeń nie nauczy się wyrażać ich w języku polskim;
- zaplanować działania wspierające integrację uczniów, w tym przygotowanie uczniów i ich rodziców na przyjęcie cudzoziemców;
- w zespole nauczycieli należy ustalić jasne zasady dotyczące funkcjonowania w szkole uczniów cudzoziemców i konsekwentnie ich przestrzegać; chodzi o ograniczenia wynikające z różnic kulturowych - np. kwestie związane z zakazami dietetycznymi wynikającymi z wyznawanej religii, które muszą być uwzględnione przez szkolną stołówkę.

- Przygotowanie klasy na przyjęcie nowych uczniów:

By ułatwić integrację nowego ucznia w klasie, nauczyciel powinien:

- przekazać uczniom informacje na temat kraju oraz kultury nowych uczniów, a także ich sytuacji społecznej czy politycznej (np. w przypadku uchodźców);

w młodszych klasach nauczyciel może przedstawić klasie np. bajki i muzykę z kraju ucznia;

- porozmawiać z uczniami na temat sytuacji trudnych, wynikających z potrzeby odnalezienia się w nowym miejscu i w nowej grupie; można np. poprosić uczniów o opowiadanie, jakie emocje towarzyszyły im, kiedy przyszli pierwszy raz do szkoły. Być może są w klasie tacy uczniowie, którzy zmieniali klasę lub szkołę i będą chcieli podzielić się swoimi doświadczeniami;

- odwołać się do fantazji uczniów i zaproponować im wyobrażenie sobie, że to oni sami wyjechali do innego kraju, do innej szkoły. Eksperyment może pomóc dzieciom wczuć się w sytuację nowego ucznia oraz zmotywować je do myślenia, jak oni sami mogą wesprzeć nowego kolegę;

- zastanowić się wspólnie z wychowankami, jak można pomóc takiemu uczniowi;

- ogłosić konkurs na „przewodników po szkole” dla nowych uczniów. Rola tę powinno pełnić co najmniej dwóch uczniów, koniecznie ochotników. Ich zadaniem będzie nie tylko oprowadzenie nowych koleżanek i kolegów po szkole, ale także pomoc w odnalezieniu się w życiu szkolnym. Wybierając uczniów, którym zadanie to będzie powierzone, warto wziąć pod uwagę nie tylko dobrą wolę, ale także predyspozycje emocjonalne zgłaszających się dzieci. Uczniowie wybrani do tej funkcji powinni podzielić się zadaniami, tak by nikt nie był przesadnie obciążony;

- przygotować dwujęzyczne wersje podstawowych słów i zwrotów ułatwiających uczniowi cudzoziemskiemu odnalezienie się w nowej sytuacji i codzienną komunikację oraz umieścić je w widocznym miejscu w formie np. plakatów, kolorowych plansz, dwujęzycznych napisów przy pomieszczeniach, sprzętach. Pamiętajmy przy tym, że dla dziecka obcojęzycznego napisy takie jak „stołówka”, „biblioteka” itp. są niezrozumiałe; oznakowanie szkoły w języku zrozumiałym dla niego znakomicie ułatwi orientację w przestrzeni, zwłaszcza w pierwszych dniach w szkole. Można również wybrać oznaczenia pomieszczeń piktogramami, które umożliwią szybką orientację nie tylko cudzoziemcom, ale również najmłodszym uczniom;

- wyposażyć/ozdobić salę lekcyjną w elementy związane z krajem pochodzenia nowego ucznia: mapa, ilustracje, informacje o jego mieście;

- wykorzystać jakiś miły akcent np. nauczyć klasę kilku podstawowych zwrotów w języku ojczystym nowego ucznia (np. „cześć”, „dziękuję”, „przepraszam”), tak by można było go powitać w sposób dla niego zrozumiały; można też sporządzić mały

słowniczek z podstawowymi zwrotami w języku nowego ucznia;

- stworzyć atmosferę otwartości na różnorodność kulturową, uświadomić, że jest ona bogactwem.

- Przygotowanie rodziców dzieci polskich.

Bardzo ważne jest także przygotowanie rodziców dzieci polskich na nową sytuację.

W tym celu należy:

- przedstawić im, np. na zebraniu, krótką prezentację na temat kraju i kultury nowych uczniów oraz podstawowych praw migrantów, uchodźców i ich dzieci (prawo do nauki, prawo do udzielenia pomocy). Na takie zebranie warto zaprosić osoby z kraju pochodzenia nowego dziecka, mówiące dobrze po polsku, które mogłyby odpowiedzieć na pytania rodziców;

- stworzyć rodzicom możliwość podzielenia się swoimi obawami związanymi z przyjęciem uczniów z innego kręgu kulturowego, jednocześnie podkreślając korzyści wynikające z uczęszczania do międzykulturowej klasy (m.in. poszerzanie wiedzy ogólnej, zdobywanie nowych doświadczeń i umiejętności społecznych, wiedzy o innych krajach, religiach i kulturach oraz kontaktów z osobami pochodzącymi z obszarów odmiennych kulturowo i religijnie);

- poprosić rodziców o pomoc w tworzeniu życzliwej atmosfery dla uczniów cudzoziemców, podkreślając wpływ ich postaw na zachowania dzieci; warto też zachęcić rodziców do opowiedzenia pociechom o własnych doświadczeniach zawodowych lub osobistych związanych z kontaktami z przedstawicielami innego kraju lub dłuższym pobytem poza miejscem zamieszkania (w innym kraju lub nawet mieście). Pozytywna postawa rodziców wobec obcokrajowców sprzyja akceptacji nowego ucznia przez klasę;

- poprosić kogoś z rodziców o pomoc rodzicom nowego ucznia we włączeniu się w życie społeczności klasowej.

Etap wstępny

Na tym etapie nauczyciel powinien zadbać o pozytywne wrażenie ucznia z pobytu w szkole. W czasie pierwszej wizyty dziecka w szkole powinien:

- serdecznie powitać ucznia w nowej szkole;

- poświęcić czas na przynajmniej krótką rozmowę z rodzicami dziecka, jeśli przyszli razem z nim; wychowawca powinien uzyskać podstawowe informacje na temat dziecka - sposób komunikacji, stan zdrowia, języki, który przedmiot sprawia najwięcej trudności,

a z którym nie ma problemów, zainteresowania pozaszkolne;

- oprowadzić ucznia i jego rodziców po szkole;
- poinformować ucznia i jego rodziców, w jakich okolicznościach i w jaki sposób dziecko będzie mogło skontaktować się ze swoimi rodzicami;
- umówić się z rodzicami i uczniem na natychmiastowe informowanie szkoły o planowanych nieobecnościach ucznia lub jego chorobie;
- wskazać uczniowi najbezpieczniejszą drogę z miejsca zamieszkania do szkoły, a jeśli to możliwe w początkowym okresie poprosić kogoś z klasy o wspólne przychodzenie i wracanie ze szkoły - szybka orientacja w terenie zwiększy poczucie bezpieczeństwa i da uczniowi większą swobodę pobytu;

Po rozpoczęciu zajęć wychowawca powinien:

- zaproponować zabawy i gry, pomagające nowemu uczniowi w poznaniu i zapamiętaniu imion swoich kolegów; można także zaproponować, by przez kilka dni wszyscy w klasie nosili wizytówki ze swoimi imionami;
- przedstawić uczniowi cudzoziemskim rówieśników, którzy będą jego przewodnikami po szkole;
- przedstawić mu zasady obowiązujące w klasie i szkole;
- przedstawić uczniowi innych uczniów z jego kraju, jeśli chodzą do tej samej szkoły;
- nauczyć ucznia cudzoziemca podstawowych słów i zwrotów niezbędnych w codziennej komunikacji, związanych z sytuacjami ważnymi dla dziecka, np. dotyczącymi samopoczucia, toalety, głodu, pragnienia;
- poprosić ucznia o pokazanie dziecięcej zabawy popularnej w jego kraju.

Etap właściwy

Na tym etapie należy:

- stwarzać uczniom możliwości wspólnego uczestniczenia w różnego rodzaju aktywnościach, np. międzykulturowe warsztaty kulinarne, plastyczne, muzyczne, pokazy tańców, strojów. Celem takich zajęć jest wzajemne poznawanie swoich kultur, dostrzeganie zarówno różnic, jak też - co bardzo ważne - elementów podobnych, czy wręcz wspólnych;
- można zorganizować klasową wycieczkę, czy spacer po mieście i pokazać uczniowi to, co typowe dla Polski;
- stworzyć uczniom cudzoziemcom możliwości zaprezentowania swojego kraju w czasie jakiegoś wydarzenia szkolnego;

- przygotować lekcję pokazującą podobieństwa i różnice między kulturą polską a kulturą kraju, z którego wywodzi się uczeń;
- podkreślać mocne strony nowego ucznia, angażować go w działania, w których odnosi sukcesy mimo istniejących barier, w szczególności językowych (np. zajęcia sportowe czy artystyczne);
- zaplanować regularne działania międzykulturowe na terenie klasy i szkoły (np. prezentacje, pokazy, gazetki), włączając w ich przygotowanie rodziców uczniów polskich i cudzoziemskich oraz eksponując rezultaty tych przedsięwzięć (np. w szkolnych gablotach, w gazetce szkolnej lub na stronach internetowych);
- planować pracę uczniów w grupach międzykulturowych w taki sposób, by realizacja całego zadania wymagała zaangażowania wszystkich członków grupy, a dzieci cudzoziemskie były w stanie dobrze wykonać przydzieloną im część pracy;
- udzielać pomocy uczniom w rozwiązywaniu konfliktów i wyjaśnianiu nieporozumień;
- natychmiast reagować na zachowania sprzeczne z ustalonymi zasadami, w tym wszelkie przejawy dyskryminacji;
- szukać możliwości integracji poza szkołą, włączając klasę np. w edukację filmową, teatralną, lekcje muzealne itp., można też skorzystać z oferty organizacji pozarządowych i zamówić lekcje na temat kultury kraju, z którego wywodzi się uczeń;
- organizować warsztaty pedagogiczne i psychologiczne, angażując do pomocy szkolnych psychologów i pedagogów;
- w czasie wywiadówek i zebrań z rodzicami zarezerwować sobie czas na indywidualną rozmowę z rodzicami dziecka cudzoziemskiego, którzy mogą krępować się zabierając głos na forum publicznym ze względu na słabą lub niedoskonałą znajomość języka polskiego; jeżeli rodzice dziecka cudzoziemskiego nie mówią po polsku, szkoła powinna zapewnić nauczycielowi tłumacza na czas takiego spotkania. Niedopuszczalne jest, by funkcję tłumacza sprawował sam uczeń lub inne dziecko z tego kraju, co - niestety - często się zdarza. Praktyka taka zaburza relacje dziecka z rodzicami oraz daje mu okazję do selekcjonowania informacji przepływających między dorosłymi;
- zaproponować rodzicom wspólne obiady np. dana rodzina ucznia polskiego zaprasza rodzinę ucznia migranckiego na tradycyjny polski obiad, a potem następuje rewizyta - rodzina migrancka zaprasza na tradycyjny obiad do siebie.

IV. NAUCZANIE – PRACA Z UCZNIEM CUDZOZIEMCEM

Jeśli chodzi o wspieranie procesu edukacyjnego ucznia cudzoziemskiego, chcielibyśmy zarekomendować następujące dobre praktyki:

- Stworzenie warunków do nauczania języka polskiego jako drugiego / obcego w formie zajęć dodatkowych, prowadzonych przez przeszkolonego do tego zadania nauczyciela.
- W celu wyrównania różnic programowych zaplanowanie uczniowi odpowiedniego wsparcia edukacyjnego, na podstawie wstępnej diagnozy wiedzy i umiejętności, w formie zajęć wyrównawczych z konkretnych przedmiotów.
- Ścisła współpraca zespołu nauczycieli (wychowawcy, nauczycieli przedmiotów i nauczyciela języka polskiego jako obcego) pracujących z uczniem cudzoziemskim.
- Ustalenie z każdego przedmiotu zakresu wymagań dostosowanych do stopnia znajomości przez ucznia języka polskiego.
- Traktowanie ucznia cudzoziemca jak pełnoprawnego uczestnika zajęć.
- Włączanie ucznia cudzoziemca do pracy w grupie i dostosowywanie instrukcji do jego językowych umiejętności.
- Stosowanie oddzielnych kryteriów oceny pracy ucznia cudzoziemskiego (uwzględnienie wartości dodanej).
- Umożliwienie uczniowi cudzoziemcowi wykazania się wiedzą i umiejętnościami z danego tematu poprzez dostosowanie metod pracy do jego możliwości językowych, np. zapis graficzny, wykonanie doświadczenia.
- Konsekwentne stosowanie tekstów preparowanych na wszystkich przedmiotach - przygotowywanie na podstawie materiałów programowych krótkich, prostych streszczeń lektur i innych tekstów, dostosowanych do poziomu znajomości języka polskiego.
- Stosowanie bogatego materiału ikonograficznego przy wyjaśnianiu zagadnień tematycznych (zdjęcia, ilustracje, mapy, wykresy).
- Stosowanie języka instrukcji w komunikacji z uczniem, np. Ułóż..., Podkreśl..., Kim jest bohater?
- Udzielanie uczniowi cudzoziemcowi informacji zwrotnej podczas lekcji (pochwała za każdy, nawet drobny sukces).
- Dostosowanie pracy domowej do umiejętności językowych ucznia cudzoziemskiego.

- Badanie przyczyn niepowodzeń szkolnych ucznia (np. czy bariera językowa nie spowodowała utraty motywacji do nauki).
- Uczeń migrancki powinien też mieć zapewnioną pomoc w odrabianiu lekcji, np. w tłumaczeniu poleceń, wyjaśnieniu, co trzeba zrobić. Często problemem jest właśnie zrozumienie polecenia, a nie brak wiedzy, czy umiejętności. Dużą rolę w tej kwestii może odegrać opiekun świetlicy lub uczeń/uczniowie wspomagający.
- Uczeń powinien też mieć dostęp do materiałów w języku rodzimym lub zrozumiałym dla siebie, co będzie bardzo pomocne na początku edukacji. W tej sprawie można konsultować się z odpowiednimi instytucjami, takimi jak ambasady, uczelnie, szkoły międzynarodowe, fundacje.

V. WSPÓŁPRACA SZKÓŁ POLSKICH ZE SZKOŁAMI I ŚRODOWISKAMI MIGRANCKIMI

Tam, gdzie znajdują się największe skupiska migrantów, częstokroć organizują oni dla swoich dzieci zajęcia z języka i kultury ojczystej. Zajęcia te odbywają się najczęściej w weekendy. Ze względu na dużą różnorodność występujących tu form organizacyjnych i instytucjonalnych, na potrzeby tego tekstu posługiwać się będziemy zbiorczym terminem „szkółki migranckie”.

Z punktu widzenia potrzeb szkoły polskiej stanowią one być może najciekawszą instytucję środowiska migranckiego, z którą współpraca może przynieść ogromne korzyści. Z jednej strony, umożliwia ona kontakt, wymianę informacji i konsultacje pomiędzy nauczycielami uczącymi te same dzieci. Z drugiej strony, szkoły migranckie stanowią ogromne potencjalne źródło wiedzy o kulturze i języku kraju pochodzenia ucznia, z którego szkoły mogłyby czerpać. By jednak było to możliwe, konieczne wydaje się stworzenie mechanizmów finansowania zaangażowania nauczycieli migranckich w dodatkowe działania (jako tłumaczy, konsultantów, animatorów zajęć edukacji międzykulturowej w szkołach polskich). Możliwe wydają się tutaj dwie drogi: zabezpieczenie źródeł finansowania takiej dodatkowej działalności przez podmioty organizujące działalność szkółek migranckich poprzez ubieganie się o odpowiednie dotacje lub granty, jak też zatrudnienie nauczycieli migranckich w określonym wymiarze godzin jako mediatorów kulturowych i/lub tłumaczy przez organy prowadzące szkoły polskie. Drogi te wydają się zresztą komplementarne.

Po rozwiązaniu problemu finansowania, współpraca między szkołami migranckimi a polskimi mogłaby obejmować następujące obszary:

- Wyznaczenie nauczycieli (zarówno w szkołach polskich, jak i migranckich, w których uczą się te same dzieci) odpowiedzialnych za nawiązanie i utrzymywanie wzajemnej współpracy; opracowanie wspólnego programu działań międzykulturowych.
- Podejmowanie wspólnych działań mających na celu integrację uczniów polskich i migranckich, a także ich rodziców oraz nauczycieli (np. „Spotkania różnych kultur”, warsztaty kulinarne, teatralne, muzyczne, taneczne, prezentacje, wycieczki, plenery fotograficzne, wystawy, pikniki, międzyszkolne konkursy i festiwale kultury danego kraju).
- Udział nauczycieli migranckich w przygotowywaniu/prowadzeniu lekcji w polskich szkołach poświęconych kulturze kraju pochodzenia ich podopiecznych.
- Stworzenie możliwości, by nauczyciele szkół migranckich mogli być w szkołach polskich, do których uczęszczają dzieci cudzoziemskie (w razie potrzeby) mediatorami kulturowymi i tłumaczami. Wspieraliby nauczycieli polskich w działaniach edukacyjnych oraz komunikowaniu się z uczniami i ich rodzicami (zwłaszcza w przypadku występujących problemów).
- Organizowanie w szkołach migranckich Dni Otwartych lub innych imprez o charakterze integracyjnym, w których mogliby brać udział nauczyciele i koledzy dzieci migranckich ze szkół powszechnych.
- Dystrybucja przynajmniej niektórych materiałów informacyjnych dla uczniów migranckich i ich rodziców za pośrednictwem szkół migranckich. Dywersyfikacja kanałów dystrybucji materiałów zwiększałaby prawdopodobieństwo, że dotrą one do wszystkich adresatów nawet w sytuacji, gdy dyrektor szkoły, do której chodzi dziecko, nie przygotował takich materiałów lub nie przekazał ich rodzinie ucznia.
- Popularyzowanie wspólnych działań w środowisku lokalnym (np. zamieszczanie informacji o wspólnych działaniach na stronach internetowych szkół).

O autorach:

BOGUMIŁA CHISI - wicedyrektor Szkoły Podstawowej nr 258 w Warszawie, nauczycielka języka rosyjskiego i języka angielskiego.

IZABELA JACH - nauczycielka języka polskiego w liceach warszawskich, glottodydaktyk, lektor język polskiego dla cudzoziemców.

TETYANA PANASIUK - slawistka, nauczycielka języka ukraińskiego w Międzyszkolnym Zespole Nauczania Języka Mniejszości Ukraińskiej w Warszawie, lektor języka polskiego dla obcokrajowców, lektor języka rosyjskiego, kierownik świetlicy młodzieżowej w Warszawie.

EWA PAWLIC - RAFAŁOWSKA - nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 211 z Oddziałami Integracyjnymi w Warszawie, doradca metodyczny w zakresie języka polskiego m.st. Warszawy, glottodydaktyk, koordynator zespołu ds. tworzenia programu nauczania języka polskiego jako drugiego w szkole podstawowej i gimnazjum „Ku wielokulturowej szkole w Polsce”; koordynator szkoleń „Edukacja cudzoziemców” skierowanych do nauczycieli warszawskich szkół w ramach systemowych działań m.st. Warszawy mających na celu wspieranie szkół w edukacji cudzoziemców; współautorka wielu publikacji dot. edukacji cudzoziemców w polskiej szkole.

MARGARITA YEREMYAN - WOŹNIAKOWSKA - nauczycielka języka ormiańskiego w Międzyszkolnym Punkcie Nauczania Języka Mniejszości Ormiańskiej w Warszawie, lektor języka ormiańskiego na Uniwersytecie Warszawskim.

